

YENİ BİR DİL YENİ CİNSİYET DÜZENİ

Umut BELEK ERŐEN¹

ÖZ

Patriyarkal yapının değiştirilmesi mevcut eril dilin imkânları kullanılarak gerçekleştirilememektedir. Kullanılan kelimeler ve kavramlar cinsiyete dayalı geleneksel işbölümünü yeniden üretmektedir.

Elli iki kadın ile yapılan görüşmelerde kadınların kullandıkları ifadeler incelendiğinde kadınların kendilerine ait bir dile ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. “Erkek dili” ile kadınların duygularını ve düşüncelerini anlatmakta zorlandıkları veya yanlış ifade ettikleri görülmektedir.

“Kadın dili” nin kurulabilmesi için kadınların daha çok bir arada olması, konuşması, paylaşması gerekmektedir. Bilinç yükseltme tekniğinin bu amacı gerçekleştirmeye yönelik etkili bir metot olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Dili, Eril Dil, Patriyarka, Bilinç Yükseltme, Toplumsal Cinsiyet

¹ Doktor

A NEW LANGUAGE - A NEW GENDER SYSTEM

ABSTRACT

The alter of the patriarchal structure can't be achieved by using the existing masculine language potentialities. The words and concept used by women reproduce the traditional division of labor-based on gender.

Interviews with women are examined in interviews with fifty-two women, it is claimed that women need a language of their own. With "masculine language", it is seen that women Express difficulties or misstate about their feelings and thoughts.

In order for the "women language" to be established, women need to come together, talk and share. As a result of this research, it is thought that the consciousness raising technique can be effective method to achieve this purpose.

Keywords: Masculine Language, Feminine Language, Patriarchy, Consciousness Raising, Gender.

1. GİRİŞ

Bütün dil ve düşünce sistemleri, *fallus merkezli*, yani eril olandan hareket eden bir düzene sahiptir (Yamaner, 2005; 10).Yeni bir dilin oluşturulması ve kökleşmiş patriyarkal yapının yeniden üretilmesine neden olan kullanımlarının tamamen temizlenmesi ya da başka kullanımlara dönüştürülmesinin sağlanması mümkün müdür? Yeni bir dil kurularak yeni bir cinsiyet düzeni oluşturulabilir mi? Mevcut dil yapısı içerisinde kullanılan tanımlar, sözcükler mevcut geleneksel yapının kadınlar tarafından içselleştirilip devamlılığını nasıl sağlamaktadır? Bu çalışmada ilgili soruları tartışacağım.

Kadın dili ile ilgili yapılan çalışmalar, erkek ve kadın dili arasındaki gramere ilişkin farklılıklara yoğunlaşmakta ve iki cinsin belirli kelimeleri, yapıları nasıl farklı şekillerde -örneğin belirli kelimeleri farklı sıklıklarla- kullandıklarını ortaya koymaktadır. Farklılıkların ortaya konulması önemli olmakla birlikte, ilgili farklılıkların mevcut cinsiyet düzeninin sağlamlaşmasına etkisi ve bu etkinin değişime yansıtılacak şekilde dönüştürülebilmesi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Buna en önemli örnek kadınların diğer kadınları tanımlarken kullandıkları kelimeler ve ifadelerdir. Ayrıca kadınların konuşma dillerinde eril bir dil kullandıkları ve bunun da anlattıkları konulara kadınları yabancılaştırıcı etki yarattığı görülmektedir.

Fransız feministlerin dil üzerine görüşleri teorik yapıyı oluşturulacaktır. Fransız feministler Helene Cixous, Julia Kristeva ve Luce Irigaray'ın bu çalışmada kullanılmasının sebebi dil ile mevcut yapı arasında direkt bağlantı kurmaları, eril dilin kullanımının neden vazgeçilmez ve dönüşümünün neden zor olduğuna ilişkin açıklamalar yapmalarındır.

Daha sonra burada anlatılanlar yapılan görüşmeler üzerinden örneklendirilecektir. Kadınlar ile yapılan görüşmelerde kullanılan ifadeleri ele alınacak ve bu ifadeler üzerinden yeni bir dil veya dönüşen dil imkânları tartışılacaktır.

Son olarak yeni bir dilin oluşmasında bilinç yükseltme olarak adlandırılan etkinliğin önemi tartışılacaktır. Bilinç yükseltme adı ile uygulanan, kadınların bir araya gelmesi ve konuşması olarak basit bir şekilde tanımlanan etkinliğin ne şekilde geliştirilebileceği ve yeni bir dilin oluşturulmasındaki rolü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. BAŞLARKEN

Bu çalışmada kullanılacak görüşmeler esas itibariyle farklı kategorilerden kadınların toplumsal cinsiyet algılarının ortaya konulmasına ilişkin doktora tezime (Belek Erşen, 2015) temel oluşturmak üzere gerçekleştirdim. Görüşmeler ve bu görüşmelerin deşifresi sırasında kullanılan kelimelerin, kavramların ve ifadelerin ortak özellikleri dikkatimi çekti ve beni konuda ayrı bir çalışma yapmaya yöneltti.

Kadın dili ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımda genel itibariyle bu çalışmaların kadın ve erkek dili arasındaki farklılıkları ortaya konulmasına yönelik olduğunu gördüm. Genel itibariyle kadınların ve erkeklerin kullandığı kelimeler, gramere ilişkin farklılıklar üzerinde yoğunlaşan bu çalışmalar, bu farklılıkları ortaya koyması bakımından önemlidir fakat kadın dilinin eril ifadelerden oluşmasının, erkek hegemonyasının dilde sürekli yeniden üretilmesine, yol açması ve bu üretimin diğer alanlara yansımalarının tartışılmasının asıl sorunu oluşturduğu düşünülmektedir ve bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu hegemonyanın yıkılmasına ve kadınların kendi dilini oluşturmasına yönelik öneriler de ele alınacak bir diğer tartışma konusudur.

Kadın ve dil konusunu ciddi olarak ilk ele alan Robin Lakoff'dur. Lakoff, makalesinde ve daha sonra aynı başlıklı kitabında kadının güçsüzlüğünün ve toplumdaki ikincil konumunun hem onun konuşması beklenen dilde, hem de onun hakkındaki dilde görüldüğünü öne sürer. Ona göre hanım hanımcık davranması beklenen kadının, hanım hanımcık konuşması duygularını ve düşüncelerini açıkça ve kuvvetli bir şekilde ifade etmesini, erkek dünyasının önemli konularını dile getirmesini engeller. Lakoff, aynı eserinde kadın dilinin ortak özelliklerini ve erkek dilinden farklılıklarını verir. Bunları tek tek maddeler halinde sıralar, Örneğin:

- Kadın dili oldukça kibardır; “Bir mahzuru yoksa”, “... Yaparsan çok memnun olurum” gibi ifadeler sıklıkla kullanırlar;
- Özür diler gibi bir tonla konuşurlar (Lakoff, 1973;45).

Bu konuda yapılan çok çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmaların özünde, “Kadının kullandığı dil erkeğin kullandığı dilden farklıdır çünkü kadının konumu daha düşüktür; erkek dilde de hakimiyetini gösterir” düşüncesi vardır (Aydınoğlu, 2015: 220-222).

Kadın ve erkek dili üzerine çalışmalar yapan Deborah Tannen, kadın erkek dili arasındaki farklılıkları şöyle özetler:

- Erkek için dil bir statü gösterme, gücünü ortaya koyma aracıdır, kadın ise dili ilişkilerini sağlamlaştırmak, yakınlığı artırmak için kullanır. Erkekler dünyayı hiyerarşik bir ortam, kadınlar ise eşit ilişkiler ortamı olarak görürler. Kadınlar için dostluk ve paylaşım; erkek için güç önemlidir.
- Gücün ve statünün önemli olduğu bir dünyada bağımsız olmak, ilişkilerin önemli olduğu bir dünyada ise yakınlık kurmak önemlidir.
- Kadınlar bir karara varmadan önce bunu yanındakilerle konuşmak, onların fikrini sormak, düşüncelerini paylaşmak ister. Erkekler ise bundan sıkılır, kendi başlarına karar vermekten hoşlanırlar.
- Bir erkek için bir sorundan bahsetmek ona bir çözüm bulunmasını istemektir; bu nedenle hemen tavsiyede bulunmaya başlar. Kadın için ise bir sorundan bahsetmek anlaşılacak istemektir; bu nedenle çözüm önerisinde bulunulmasını beklemez. O hissettiklerini paylaşmak ister.
- Erkekler bilgi alıp vermek için, kadınlar ise duygularını ifade etmek için konuşur.
- Erkekler bir şey yapılmasını istediklerinde emir verirler, kadınlar ise öneride bulunurlar.

- Erkek dünyası yarışma ve çatışma dünyasıdır; kadın dünyası ise uzlaşma ve barış ister.
- Kadınlar pozitif duyguları ifade etmede daha iyidir, erkekler ise kızgınlıklarını daha iyi ifade ederler (2013: 125).

Örnek olarak değinilen iki çalışmada da iki dil arasındaki farklılıklar ortaya konulmakta fakat bu farklılıkların mevcut patriyarkal yapının sürmesindeki rolü ve bu yapının bozulmasındaki etkisi üzerinde durulmamıştır. Dil üzerindeki çalışmalarda bu husus genel bir özellik olarak görülmektedir.

3. TEORİK ÇERÇEVE

Fransız kuramcılar Luce Irigaray, Helene Cixous ve Julia Kristeva'ya göre erkeğin merkezde olma iddiası, sadece din ve felsefeyle değil dille de desteklenir. Böyle bir konumdan konuşmak ve yazmak, dünyayı kendine mal edip ona dilsel egemenlik yoluyla hâkim olmaktır. Dil düzleminin kastedildiği simgesel söylem, erkeğin dünyayı kendi anlayışına göre somutlaştırmakta kullandığı bir diğer araçtır. Simgesel söylem tam anlamıyla erkeğin elindedir. Erkek herkes ve her şey adına konuşur; elbette buna kadın da dâhildir. Böylesi bir erkek merkezci kültürün kurumlarının yanı sıra konuşma, yazma, simgeler, mitler ve ritüelleri de kapsayan anlamlandırma pratiklerine karşı çıkmak nasıl mümkün olabilir? (Akt. Durudoğan, 2010: 68-69)

Fransız feministler bu sorulara yanıt aramışlardır. Bir taraftan erkek egemen kültürün söylemleriyle savaşırken bir taraftan da, çeşitli gruplar oluşturup dergiler yayınlamış, hatta kadın eserleri basan bir yayınevi kurmuşlardır. Teorik çerçevede Fransız teorisyenlerin görüşleri tam da bu nedenle ele alınacaktır çünkü kadınların kendilerini ifadelerinde egemen olan eril kültürün farkında olmak ve bu farkındalığı edindikten sonra bir araya getirici bir dilin kurulması gerekmektedir.

Cinsiyetin kültürel belirlenimi yadsınmayacak bir gerçektir ve bu gerçeğin temelinde hem erkeğin hem de kadının dile mahkûm olma yazgısı yatar. Kristeva, Cixous ve Irigaray mahkûmiyeti Lacan kuramı çerçevesinde açıklarlar. Lacan'a göre çocuk varoluş bütünlüğünü, "ben"ini oluşturmaya çalışırken dilini de

kurar ve kullanır. Bu dil, babanın dilidir. Bu dile ve bilince mahkûm olmakla eşzamanlı bir biçimde çocuk cinsiyet ayrımının ve bu ayrımın belirlediği farklı yaşamların farkına varır. Erkekler babanın dilini benimseyerek erkek egemen söylemi kurarlar, kadınlar ise sürekli erkek egemen söyleme ulaşmaya, bir bütünlüğü barındırdığını sandıkları bu söylemin olmayan anlam odaklarının gizini, çözmeye çalışırlar. Böylece güç, söylemin sahibinde, yani erkekte kalır; dili belirleyen erkek, toplum yaşamının diğer bütün kurallarını da belirler; Baba'nın Kanunu'nun (yani dilin) egemen olduğu bir dünyada kadının kültürel cinsiyeti bu söylemin keyfiliği içinde üretilir durur (Parla, 2011:31).

Dil ediminin kazanım süreci üzerinde çalışan Kristeva, anne-çocuk ilişkisinin psikanalitik görünümüyle yakından ilgilenmiştir. Kristeva, çocuğun gelişimindeki anlam verme ve dil edimini kazanma yolunda iki önemli ve birbirinden kopuk gibi düşünülen imgesel ve simgesel düzeni birbirine bağlı görür. İmgesel ifadenin taşıdığı bilinçdışı izler, simgesel olana müdahale eden hayallere ve isteklere dönüşür. Bu geçişlilik, dilin eril yapısının simgesel aşamada kız çocuğu devre dışı bırakmasına artık şüpheyle yaklaşmamızı sağlar (Yamaner, 2005: 4).

Kristeva, Lacan'ın gerçek-simgesel-imesel ayrımından yola çıkarak dili semiyotik ve sembolik olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre semiyotik, büyük ölçüde konuşma becerisinin öncesi ve sonrasını oluşturan sözlü, yazılı iletişim biçimlerine işaret ederken, sembolik yasanın düzeni, yapı ve anlam üzerine odaklanmaktadır. Kristeva semiyotiğin, sembolik düzenin oluşması ve yaratılmasındaki dinamik olduğundan yola çıkarak eril dile karşılık “şiirsel bir dil” önermektedir. Kristeva şiirsel dili “Eğer sosyo-sembolik düzen ataerkil bir biçimde tahayyül edilen bir babanın hâkimiyetindeyse, bu düzeni ihlal etmek nasıl mümkündür?” sorusuna karşılık olarak koyar (Chanter, 2009:101-105).

Bir başka yaklaşım, var olan dil düzeneği içinde bir yeniden okuma ve hiç yazılmamış olanı yazma düzeni kurarak, saklıda kalan sözcüklerin katılımıyla, daha içeriden bir dönüşüm önerisini getirir. Bu yaklaşımın belirgin temsilcisi, bir eleştirmen ve yorumcu olmasının yanı sıra kurmaca metinler de yazan bir teorisyen,

Helene Cixous'dür. Romanlar ve tiyatro oyunlarında, kuramsal çalışmalarının uygulamasını gördüğümüz Cixous, dil ve yazma gibi iki önemli araçtan, kültürel olanın kuruluşunu irdelemek için yararlanır. Cixous dili ataerkil baskının merkezi olarak görür: “Çünkü var olur var olmaz bir dil içine doğarız ve dil bizimle konuşur, kendi yarasını, bir ölüm yarasını bize zorla kabul ettirir” (Cixous, 1981: 45).

Kültürel olan, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı kurulmaktadır. Kültür/doğa, yazma/konuşma ikilikleri, erkek/kadın ikiliğinde, hep kadının aşağı tutulmasıyla süregelmiştir. Ataerkil toplumda kadın, tüm mitlerde “öteki” konumunda temsil edilmiştir. Cixous kadın yazını “Sembolik olanın dışladığı annenin sesini ya da arkaik olanın iletilmesi” olarak tanımlarken bazı şeylerin kadınsı imgelemi oluşturacak şeyler yazılmaya başlaması gerekliliğinden bahseder (Cixous, 1981: 54).

Medusa'nın Gülüşü'nde Cixous şöyle söyler:

Artık kadınlar çok uzaklardan geri dönmekteler; hep var olandan: “hariçten”, cadılardan; aşağıdan, “kültürün ötesinden. Kadınlar kendi farklılıklarının, kendi bedenlerinin otantik doyumuyla yazmalı, konuşmalıdır. Kendinizi yazın. Bedeniniz duyulmalı. Ancak o zaman bilinçaltının sonsuz kaynakları ortaya çıkacaktır. Kadınlar, konuşmalı ve böylece ezilişlerine dayanan tarihe yıkıcı bir giriş fırsatını yakalamalıdır. Yazmalı ve böylece kendilerine anti-logos silahıyla yol açmalıdırlar. Kadınlar sessizlik kapanından kurtulmalıdırlar. Yalnızca kıyı ya da harem olan alanı kabul etmeye yanaşmamalıdır (Cixous, 1976:880-881).

Cixous, kadınları erkeklerin sözcükleri ile kurdukları dünyanın dışına giderek kendilerini yazma mücadelesi vermelerini ister. Buna karşın, Cixous'un erkeklerle ilişkilendirdiği yazma türü, insanlığın biriktirilmiş bilgeliğine uygun düşmektedir. Bu düşünceler resmi olarak damgalanıp onaylandığından, artık hiçbir şekilde kımıldatılamaz ve değiştirilemez. Bunun için Cixous'a göre, kadıncıl yazılar, sadece yeni türden yazılar değil, “aynı zamanda değişme olanağını altüst edici düşünceler için bir başlangıç noktası gibi hizmet edecek bir alan, toplumsal ve kültürel standartları dönüştürmeni ilk hareket ettiricisi olabilecektir.”

Şu anda dili yöneten kurallarla sınırlanmayan bir yazma şekli geliştiren kadınlar Batı dünyasında düşünme ve yazma şeklini ve bu şekilde kadının dünyadaki yerini değiştirebilecektir (Cixous, 1976: 878-879).

Irigaray da yaptığı çalışmalarla kadınlara ait bir dilin imkânlarını araştırmıştır. Dil ve toplum arasında paralellik olduğunu savunan Irigaray'a göre cinsiyet farklılığı dili belirlerken aynı zamanda dil tarafından da belirlenir (Irigaray, 2006:18). Irigaray, toplumsal dönüşüm için dilsel dönüşüm gerektiğini, yıllardır erkeklerin oluşturduğu dile ile kadınlar konuştuğu sürece kendilerine ait benlikleri olamayacağını belirtmiştir. Kadın erkeklerin belirlediği dil içerisinde erkeklerin amaçları uğruna kendine yabancılaşmaktadır Kadın kendine ait olanı geliştiremediği müddetçe adlandırılmaya, konumlandırılmaya mahkûm kalacaktır. Irigaray'a göre bu mahkûmiyeti kırmak adına kadınlar konuşmalıdır, kendilerine ait olanı söylemelidir. Bu bağlamda kadın gibi konuşmanın yollarını bulmalıdırlar. Kadın gibi konuşmak, bir dışarının varlığına, bir ötekine ihtiyaç duymayan bir konuşmadır (Irigaray, 1980: 74).

Luce Irigaray, dayatılan eril söylemleri içeren ataerkilliği eleştirir ve bütün bu kuşatıcı yapılara "dişil dilin" öne çıkarılmasını ve feminist bir dil geliştirilmesini savunur. Irigaray'ın çeşitli çalışmalarının genelindeki temel kaygısı mevcut dilsel sistemin kadınlar üzerinde ne kadar baskıcı olduğunu göstermektir. Bir diğer kaygısı ise yeni bir feminist dil aracılığıyla değişimin nasıl mümkün olacağını göstermektir. Irigaray kadınların bir araya gelmeleri ve erkekler tarafından belirlenenden öte sosyal varoluş olanakları keşfetmek için erkek toplumu tarafından atanan ve öğretilen alanlardan, jestlerden, rollerden kaçmaya başlamaları için feminist bir praksis ihtiyacının altını çizer. Bu da feminist bir dil geliştirerek mümkün olabilir (Irigaray, 1985: 128-143).

Irigaray'a göre asıl sorun ataerkil sosyal yapıdır. Kadınlar için tehlike "kadınları dışlayan ve tek başına bırakan sosyal yapı ve onların hizmetindeki dildir". Irigaray'a göre, kadınların statüsünde kökten bir değişim için yapılması gereken şey, cinsiyet farklılığının diğer terimini temsil edecek güçlü bir kadın söylemi veya dili yaratmak olacaktır (Akt. Durudoğan, 2010: 85).

Erkeklerin ve kadınların söylemleri arasındaki farklılıklar, hem dilin hem de toplumun etkileri sonucu oluşmuştur. Dil ve toplumu birbirinden ayırt etmek olanaksız olsa da, kültürel dönüşümü stratejik olarak kimi zaman dil, kimi zaman da kültür açısından vurgulamak mümkündür. Ama asla edilgen bir şekilde dilin evrim geçirmesini beklememeliyiz. Söylemin ve dilin dönüştürülmeye çalışmasının sağlayacağı avantajlar, daha fazla kültürel olgunluk ve daha fazla toplumsal adalet elde etmede tereddütsüz kullanılabilir. Söylem ve dil boyutunun kültür üzerindeki öneminin hiç dikkate alınmaması, yansız olduğu iddia edilen teknolojinin hükümranlığını, toplumsal ve kültürel parçalanmaları ve çeşitli tekçi sömürgecilikleri fazlasıyla güçlendirmektedir (Irigaray, 2006:33).

Helene Cixous ve Luce Irigaray'e göre, erkek egemen söylemle uğraşmak da bir tür vakit kaybı sayılabilir. Kadınlar artık toplumsal biçimde belirlenmiş kimlik imajlarını yıkmakla uğraşmak yerine daha yapıcı bir yazın biçimi benimseyip, özgürce kendi dillerini kullanmalıdırlar; çünkü ne kadar bastırılmış ve saptırılmış olursa olsun, bir yerlerde kadına özgü bir dil vardır ve erkek baskısına karşı çıkmak için de zaten dilden başka silah düşünülemez. Erkek egemen dili işlemez hale getirmek kadın hareketinin birinci adımını oluşturmaktadır (Parla, 2011:32).

Irigaray ve Cixous'a göre, kadınlar tarih boyunca erkeklerin cinsel objeleri olmanın ötesinde tanımlanmamış; bakire, fahişe, eş ya da anne sınıflandırmaları içinde düşünülen kadınlar, kendilerine has cinselliği ifade edip yaşama fırsatı bulamamışlardır. Eğer bunu başarabilir, bu tecrübelerini dışarı vurabilecekleri yeni bir dil ve ifade alanı yaratabilirlerse, erkek egemen söylem ve anlayışa yalnızca kuram değil, aynı zamanda uygulama alanında da karşı gelebileceklerini düşünmüşlerdir (Akt. Durudoğan, 2010: 70).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

En büyüğünün yaşı 50 en küçüğü ise 24 olan toplam 52 kadın ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmış olup görüşme soruları yaşamlarını oluşturan unsurlardan - aile, çocukluk, annelik, eş ile ilişkiler, iş yaşamı, zevkler ve beğeniler- oluşmaktadır.

Bu kadınların 26'sı eğitim seviyesi yüksek kategorisinde olup bir tanesi profesör, bir tanesi doktora derecesine sahip, yedi tanesi yüksek lisans yapmış ve kalanı üniversite mezunudur. Eğitim seviyesi düşük kadınların 7'si lise, 13'ü ortaokul, dört tanesi ilkokul mezunu olup iki tanesi okula gitmemişlerdir, okuma yazmayı sonradan öğrenmişlerdir.

Eğitim seviyesi düşük kadınların biri güvenlik görevlisi, biri kuaför, dört tanesi ev işçisi, üç tanesi apartman görevlisi, iki tanesi eşleri sebebiyle işlerinden ayrılmış olup kalanı müstahdem olarak çalışmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek kadınların unvanları ve meslekleri ise; bankacılık sektöründe çalışan dört müdür, beş müdür yardımcısı, beş uzman-yetkili, bir savcı, bir özel bir şirkette bölge müdürü, bir profesör, bir çevirmen, bir eczacı, bir özel şirkette yönetici, bir turizm şirketinde yetkili, bakanlıkta çalışan üç uzman, bir ziraat mühendisi ve bir dernekte çalışan uzmandır.

Eğitim seviyesi düşük kadınların 23'ü evli, 1'i boşanmış, 1'i hiç evlenmemiş ve 1'inin eşi vefat etmiştir. Eğitim seviyesi yüksek kadınların ise 21'i evli, 2'si boşanmış ve 3'ü hiç evlenmemiştir. Eğitim seviyesi düşük kadınların 17'sinin 2-4 adet çocuğu, 7 tanesinin 1 tane çocuğu bulunmakta olup 1'inin çocuğu olmamıştır, diğeri ise hiç evlenmemiş olup çocuğu yoktur. Eğitimli kadınların 2 tanesinin 2 çocuğu, 17'sinin 1 çocuğu vardır.

Görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak ses kayıt cihazı ile gerçekleştirilmiştir olup görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür.

Bu çalışmada gerek verilerin toplanması için görüşmelerin yapılması gerekse bu verilerin yorumlanmasında feminist yaklaşım kullanılmıştır. Feminist yöntem hiyerarşik, otoriter ve yönlendirici olmayan bir üslubu esas alır ve geleneksel yöntemlerin objektiflik, etkinlik, araştırmacının araştırma öznesine belirli bir mesafeden duruşu gibi ilkelere çok fazla bağlı oluşunun, gerçekliğin derinlemesine kavranmasını engelleyen kurallarına dikkat çeker. (Kümbetoğlu, 2008: 54) Feminist araştırma görüşmeyi belirli bir biçimde yeniden tanımlar. Geleneksel görüşmeyi, eril özellikleri vurgulayan duyarlılığı, duygusallığı ve

kültürel olarak dişil görülen diğer özellikleri dışlayan eril bir kültürde yerleşmiş eril bir paradigma olarak görür (Punch, 2005: 169).

Saha çalışmasından söz edildiğinde, en önemli noktalardan birisi hiyerarşi olarak ön plana çıkmaktadır. Sahada bir hiyerarşi söz konusu ise bu durumda araştırmacı daha alt bir konumda olarak işe başlamalıdır. Araştırmacı ve araştırma nesneleri arasındaki dikey ilişki ve yukarıdan bakışın yerini aşağıdan bakışa bırakmalıdır, Saha çalışmasında araştırmacılar eşitlikten ziyade altta olmayı kabullenmeli, deneyimlerin ön planda olması gerektiğini kavrayarak ve kadınların kendi seslerine yer verilmesini sağlayarak, içerik analizlerinde anlamlandırmaların kadınlar tarafından yapılmış ve yansıtılmış olmasına dikkat etmelidirler. (Birkalan Gedik, 2009: 321-322; Mies, 1983: 52)

Marie Mies feminist araştırmada “değerden arınmış araştırma önermesi” yerine “bilinçli tarafsızlık”ın uygulanması gerektiğini belirtir. Araştırma nesnelere karşı tarafsızlık ve kayıtsızlık ilkesi yerine, araştırma nesneleri ile kısmen yan tutan, kısmi özdeşleşmeyle gerçekleştirilen bilinçli tarafsızlık, yalnız araştırma nesnelere değil, araştırma öznelerini de daha büyük sosyal bütünün parçaları olarak değerlendirir. Bilinçli tarafsızlık salt sübjektivizm (öznellik), ya da basit empatiden farklıdır. Sınırlı bir özdeşleşme temelinde araştırmacı ile nesneleri arasında eleştirel ve diyalektik bir mesafe oluşturur. Her iki tarafta da algılanan bozuklukların düzeltilmesini olanaklı kılar ve hem araştırmacının hem de araştırılanların bilinçlerine açıklık getirir. (Mies, 1983: 52)

Feminist yöntem kaynağını öncelikle kadın deneyiminden alır. Kadın deneyimlerinin anlamını açıklayabilecek kimselerin kadınlar olması gerektiği vurgulanmalıdır. Diğer bir husus, kadın deneyimleri açısından sorun olarak kabul edilenin ne olduğuna ilişkin araştırmaya başlandığında araştırmacının kadınlara yönelik olması gerektiğini görmemizdir. Bu araştırmanın amacının sosyal olayları kadınların istediği ve gereksindiği biçimde kadınlar açısından açıklığa kavuşturulması olduğu anlamına gelir. (Harding, 1987: 39-42; Kümbetoğlu, 2008: 56) Feminist teoriye göre temel olarak araştırmacının duruşu, kadınlara ilişkin

bilginin elde edilmesinde ve diğer kadınları anlama çabasında önemlidir. Aynı duruş kadınları birincil veri kaynakları olarak “bilen özneler” olarak görme ve değerlendirmeyi getirmektedir. ”İçeriden bakış” ve “içeriden bilgi” feminist yöntemin kurallarını belirleyen en önemli özelliğdir. (Kümbetoğlu, 2008: 53)

Tüm bu unsurlar dikkete alınarak çizilen çerçevede görüşmelerin özellikle sohbet havasında geçmesine çalışılmış, görüşmeci statüsünün mümkün olduğunca kırılmasına özen gösterilmiştir. Görüşme bulgularının değerlendirilmesi sürecinde ise dışardan bakış yerine, incelenen kelimeleri ve tanımların kadınların hayatındaki yerine yabancı olmayan, onları kendisi de kullanan bir gözün bakışı tercih edilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ/ KADINLARIN DİLİ-TANIMLARI-SÖZCÜKLERİ

Araştırma bulgularının değerlendirilmesi üç başlıkta ele alınacaktır. Kadınların görüşmeler sırasındaki ifadelerine yer verilerek yaşamlarına ilişkin söylemleri ve bu söylemleri oluşturan kelimeleri, cümleleri, bunları kullanım şekilleri üç kategoride izlenecek olup bu incelemede esas itibarıyla kadınların kamusal yaşamı, özel yaşamları ve kendilerine ilişkin tanımları incelenecektir.

Kadınların gündelik yaşamlarını sürdürürken kullandıkları dilin bütünüyle incelenmesi amaçlandığından yaşamın sürdüğü alanlar bu başlıkların oluşturulmasına esas alınmıştır: Eş ile ilişkilerin büyük bölümünü oluşturduğu özel yaşam, iş ilişkilerinin büyük yer kapladığı kamusal yaşam ve kadınların kendi bireyselliklerine yönelik tanımları.

5.1 ÖZEL YAŞAMA İLİŞKİN TANIMLAR

5.1.2 Eş İle İlişkiler

Kadınların eşleri ile ilgili konuşmalarındaki ifadeleri başlangıçta ortaktır. “İdeal bir eş nasıl olmalıdır?” sorusuna hemen hepsi ‘eşleri gibi’ olabileceği cevabını vermekte ama sorular ilerledikçe bu tanımla çok benzeşmedikleri ortaya çıkmaktadır.

Tennur kocasının ideal olduğunu fakat evde hiç bulunmadığını söylemiştir: *“Kocam gibi olmalı ama daha az çalışmalı, ailesine daha çok zaman ayıran kocam gibi bir insan olabilir. Çok sakın bir adam, sevecen. Bana ve oğluma olan sevgisinden eminim akıllı ve mantıklı bir insan ama evde yok. İşinde çok sorumluluk sahibi ama evi sallıyor annemin bir lafı var eşim her şeye tamam der ama hiçbirini yapmaz aynen öyle.”*

Erkekleri tanımlarken kullanılan ifadeler her zaman olumlu, olumsuz olsa bile bu olumsuzluğu meşrulaştırıcı yönde kullanılmaktadır. Tennur’un ifadesinde görülen işinde sorumluluk sahibi olması ve para kazanması, yani erkin ana işlevini yerine getiriyor olması onun aslında hoşnut olunmayan diğer özelliklerini bertaraf etmektedir.

İdeal eşin eşi gibi olduğunu söyleyen diğer bir kadın Yurdanur’un ifadesi: *“Bahri gibi. İstemediğim bir şeyi yaptırmaz özgür bırakır, isteklerime önceliklerime saygı gösterir.”* Görüldüğü gibi “istenilmeyen bir şeyi yaptırmaması” olumlu bir özellik olarak dile getirilmekte, zaten olması gereken bir durum o eşi ideal eş yapmaya yeterli olmaktadır.

Eğitim seviyesi düşük kadınların ideal eş kavramlarını şu ifadeler özetlemektedir:

“Eşimden yana memnunum hiç problem yaşatmaz bana dövmez sövmez küfür hiç bir şey olmaz tabii mesleği daha iyi olabilirdi.”(Aysun)

“Erkek evin erkeğiysen evin sorumluluğunu taşımalı erkek erkekliliğini kadın kadınlığını bilmeli.”(Aysel)

“Eşim ideal bir eş sonuçta içkisi yok, kumarı yok, karı kız ayağı yok, çıkayım gezeyimi yok bizle gezer.”(Ayşe)

“Tuttuğunu koparmalı, yeri geldiğinde baba yeri geldiğinde oturaklı bir koca olmalı çalışkan olmalı.”(Suna)

Kocanın içkisi, kumarı, çapkınlığı yoksa ve evini geçindiriyorsa ideal eş olarak tanımlanmaktadır. İki kategoriden kadınlar arasında en büyük fark bu tanımlamanın yapılması sırasında ortaya çıkmakta, eğitimin yükseldikçe tanımlardaki “içkisi olmasın yeter” ifadesi yerine daha farklı tanımlara bırakılmaktadır. Bununla

beraber bu ana farklılık dışında eşlerin kadınlardan beklentileri her iki kategoriden kadınların cevaplarında aynı kelimeler ile kendini göstermektedir:

“Güler yüz, az söylenme az tartışma ev işleri ile ilgili hiçbir şey yapmasa, hayat müşterek olmasa.”(Sinem)

“Oturup TV’de maç seyretmeyi bekliyor yemeğim yapilsın çocuğuma bakılsın ben oturayım.”(Ebru)

“Ne kadar okumuş olursa olsun bir çocuklarının anası ol istiyor. Her şeyi birden ol istiyor.”(Arzu)

“Her yere yetişmesini bekliyor gördüğü örnekler de öyle anne dediğin evinde yemeğini de yapar çocuğuna da bakar işine de gider yoruldu da demez bir yerde oflarsan dönüp bakabiliyor.”(Esin)

“Anelik, her şeyi düşünsün, aklına gelenleri hatta gelmeyenleri de düşünsün.”(Elif)

Yukarıdaki tanımları yaparken kadınlarda gözlemlenen genel tavır kabullenmişliktir. Erkeklerin ev içi iş bölümünde minimum rol üstlenmelerini sıradan ve doğal bir gerçek olarak dile getirmektedirler. Bir yandan sürekli olarak erkek dilinin ve hegemonyasının beklentilerinin meşrulaştırılması, içselleştirilmesi de önemli bir husustur. *“Bizimki işte düzenli, tertipli olsun her şey, karnı tok olsun sırtı pek olsun. Çok fazla şey beklemiyor mesela benden bakımlı bir insan olmamı falan beklemiyor, kilo almamamı bekliyor tabi de işte eşim güzel olsun, beni şöyle karşılasın böyle giyinip karşılasın diye bir şeyi yok.”* Pınar eşinin aslında “çok da fazla şey istemediğini belirtmekte, bu fazla istememeyi de aslında geleneksel olarak erkeğin kadından beklentilerini –güzel olsun beni karşılasın vs. - içselleştirerek yapmaktadır. Yani erkek bunları aslında talep edebilir, böyle bir hakkı vardır ama talep etmeyerek kadının ona minnet duymasına neden olmaktadır. Bu durum ev işçisi olan Asiye’nin kocasının beklentilerini belirttiği *“Sevgiyle saygıyla güler yüzle karşılaması halini hatırını bilmesi.”* cevabından çok da farklı değildir.

Diğer bir nokta ‘temsiliyet’ kavramıdır: *“Her platformda onu başarılı bir şekilde temsil etmesini ister, kılık kıyafet vb. gibi her şeyi düzgün olmalı. Hem hayat hem yatak arkadaşı.”(Nur).* *“Bütün erkekler hemfikirdir: Saygıda kusur etmesin, namusuna laf getirmesin, sesini yükseltmesin, gittiği ortamda beni*

temsilen ağır olsun.”(Gonca). İki farklı kategoriden kadının ifadesinde görülen aynı temsil ifadesi, aslına kadının alanının özel, ev içi, erkeğinkinin kamusal alan olduğunun kadınlar tarafından genel kabul gördüğünün belirtisidir. Kadın erkeğin alanına çıktığında onu başarıyla temsil etmelidir.

İdeal bir evlilik sorulduğunda *“Tanışmadım biz standart yaşıyoruz.”* diye cevap veren Deniz’e standardın ne olduğu sorulduğunda her işi kendisinin yaptığını belirtmiştir. Buna benzer “normal”, “herkes gibi” ifadeleri de çeşitli kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Bu kelimeler, kadının ev ve çocuğa ilişkin sorumlulukların çoğunu yerine getirdiği ataerkil işbölümünü tanımlayan kelimeler olarak kullanılmakta olup dile bu şekilde olağan bir şekilde yerleşmesi mevcut yapının içselleştirilmesini sağlamaktadır.

“Birlikte vakit geçirmekten sıkılmamak, beraber vakit geçirmekten hoşlanmak. Eşim hiç evden çıkmaz hep beraberizdir, gerektiğinde beni özgür bırakır.” Nur tüm görüşme boyunca evliliğinin ve eşinin çok çağdaş olduğunu vurgulamış ama her cevabında bağımlılığını ve bağımlılığı ortaya koyan cevaplar vermiştir. Burada da özgürlüğü yine eşinin ellerindedir ve özgür bırakır derken bu eşini yücelten bir ifadeyle ve minnetle dile getirmektedir.

Eşinin beğenmediği yönleri sorulduğunda Zeynep’in verdiği cevap dikkate değerdir:

“Erkek olması. Boş ver ona ne takılıyorsun der mesela. Detaylara takılmama yani onlar (erkekler) daha düz düşünüyor sen daha kıvrımlı düşünüyorsun. Bayanın ve erkeğin bir olaya bakışı farklı olduğu için yani bu farklılık olduğundan dolayı, bayan ve erkek farkından dolayı çatışıyoruz. Yoksa biz eşimle çok benziyoruz aslında verdiğimiz tepkiler falan çok açıdan benziyoruz ama bir olaya sen bayan açısından bakıyorsun daha titiz bakıyorsun o erkek açısından bakıyor daha geniş yaklaşıyor.”

Bu seni rahatsız ediyor mu?

“Rahatsız etmiyor çok fazla.”

Zeynep’in ifadesi özel yaşama ilişkin tanımları özetler niteliktedir. Kadınların ve erkekler arasındaki işbölümünün adaletsiz dağılımının temel olduğu çatışmalar, kadın ve erkek olmaktan dolayı

“kendiliğinden” oluşan farklılıklara bağlanmaktadır. Kadınların gündelik hayat içerisinde sürekli çözmek zorunda oldukları nitelik bakımından önemsiz gözüken ama nicelik olarak bir o kadar fazla sorun, yukarıdaki ifadede belirtilen “bakış”ın farklı olmasını zorunlu kılmaktadır.

5.2.KAMUSAL YAŞAMA İLİŞKİN TANIMLAR

5.2.1 İş Yaşamı

İş yaşamına ilişkin sorular kadınların işyerinde çalışma arkadaşları ve yöneticileriyle olan ilişkilerini tanımlamalarına ilişkindir. Kadınların karşı karşıya kalması en önemli kamusal alan işyerindeki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. “Kadın çalışan mı erkek çalışan mı tercih edersiniz?” şeklindeki soruya kadınların bir kısmı erkekleri tercih edeceği yönünde cevap vermiştir:

“Erkekler daha çok dürüst oluyorlar.”(Ayça)

“Erkek. Daha az kaprisli oluyorlar, sonra klasik işte kadınlar hamile kalıyor, çocuğu çocuğu oluyor.”(Tennur)

“Erkeğe daha kolay iş yaptırırım.”(Seda)

“Çok seyahat edeceği bir işse erkek tercih ediyorum ama ofiste benim her türlü işimi toparlayacak şeylerde kadın tercih ediyorum çünkü daha çok titiz oluyorlar.”(Esin)

“Erkek isterim bayan grubuyla uğraşmak inanılmaz, her şey konuşuluyor işler çığırından çıkıyor erkekler olunca seviye korunuyor ister istemez.”(Filiz)

Yönetici olarak kadın mı erkek mi tercih ettikleri sorulduğunda ise kadınların yarısından fazlası erkek tercih ettiğini söylemiştir:

“Erkek. Kadınlar çok daha hırslı oluyorlar.”(Neşe)

“Bir kadın onun önüne geçince tolare edemiyorlar erkek geçse çok fazla bir şey olmuyor. Kadınlar çok konuşuyor. Bayanların handikapı çok rekabetçi olmaları.”(Filiz)

“Kadınlar kaprisli oluyor erkek yönetici tercih ederim. Kadınlar olunca işin içine başka şeyler giriyor.”(Emine)

“Kadın amir iyi ama aynı seviyede olursa rekabet oluyor erkek tercih ederim. Kadın kadının kurdu.”(Seda)

“Erkek amirlerle daha rahat çalıştım bunun sebebi rekabet olmaması, kadın devreye girince rekabet başlıyor.”(Elif)

“Erkek yönetici. Kadınlar daha sorgulayıcı, daha çok şey üzerinde vakit harcıyorlar. Gereksiz şeyler üzerinde duruyorlar. Bizim müdür de öyle mesela ama bir şey söyleyince hayır diyorum eğer hatalıysa tamam diyor ama kadın asla kabul etmez hırs yapar iddia eder.”(Nur)

“Erkek yönetici. Kadınlar sıkıntılı çünkü menopozu var çocuğu var muayyen günü var komple sıkıntılıız.”(Sinem)

İşyerinde kadınlarla mı erkeklerle mi daha iyi anlaştıkları sorusuna “fark etmiyor” cevabı geldiği gibi kadınların kapris, dedikodu ve egolarını ön plana çıkaran özelliklere sahip olduğunu vurgulayan cevaplar dikkat çekicidir:

“Bir şeyi kadına söylersen onun yaymayacağı yer yok. Zaten dedikodu kadının mayası, o yüzden yayar.”(Deniz)

“Fark etmiyor kadınların ama daha cadaloz kaprisli alttan iş çeviren kişiler gibi geliyor.”(Pınar)

“Ben erkeklerle daha rahat anlaşıyorum. Ben çok sıkılıyorum artık muhabbetler aynı sürekli altında bir şeyler arama söylediklerini altında, dedikodu. Erkekler daha düz.” (Şahika)

“Erkeklerle daha kolay anlaşıyorum işyerinde resmiyet gerektiriyor kadınlar pek ona uymuyor buna.”(Filiz)

“Erkeklerle böyle daha mesafeli düz ilişkin oluyor kadınlarla ilişkiye böyle duygusal bir şey giriyor insani ilişkiler giriyor.”(Arzu)

Yukarıdaki ifadelerden görüldüğü gibi işyerlerinde kadınlar söz konusu olduğunda genellikle olumsuz ifadeler kullanılmaktadır. Kullanılan kelimeler örneğin ‘hırs’ kadınları tanımladığında olumsuz bir ifadeye

dönüşmektedir. Kadınlar hemcinsleri tarafından da kaprisli, dedikoducu veya aşırı duygusal olarak tanımlanmakta ve işyerinde daha profesyonel olarak nitelendirilen erkekler tercih edilmektedir.

Kadınların iş yaşamı içerisinde dedikoducu olduğu, kadınlar tarafından en çok dile getirilen husus olmaktadır. Kadınların hiçbiri kendisinin dedikodu yaptığını kabul etmemekte bunu diğer kadınların yaptığı –erkeklerin değil- ve iş yaşamını son derece olumsuz etkileyen bir unsur olarak tanımlamaktadırlar. Dedikodunun kadınlara atfedilmesi, olumsuz olarak nitelendirilmesi de eril bakış açısının ve tarihsel olarak yansımasının bir sonucu, oluşturulan ideolojinin bir parçasıdır. Bu tarihselliğe kısaca bakacak olursak:

Kadın sözlü kültürünün bir parçası olan dedikodunun gerile(til)mesi ve –eril- yazılı kültürün gelişmesi modernliğin özel alanı kamusal alandan ayırma çabalarıyla ilişkilidir. Erkeğe ait olduğu varsayılan kamusal alan rasyonel aklın, bilimin, felsefenin, politikanın, soyut evrensel düşüncenin alanı olarak kurulurken “kadınlara tahsis edilen” özel alan ise gündelik sıradanlığın, ev işlerinin, çocuk bakımının, önemsiz ayrıntıların alanıdır. Egemen eril söylem kadının sözünü kamusal alandan dışlayıp özel alana kapatmakla kalmaz kadının bu dar alandaki konuşmasını dedikodu, boş laf, gevezelik, dırıldır gibi sıfatlarla aşağılar. Yüksek ve ciddi fikirleri ancak kamusal mekân ve yazılı kültüre egemen olan erkek üretebilir, küçük, değersiz uğraşların vuku bulduğu özel alanın bir parçası olan kadın ise ancak, dedikodu üretebilir. Dedikodu gündelikliğiyle, “ciddi olmamasıyla”, taşıdığı duygusal yükü, oyuncu niteliğiyle, “başı sonu olmayışıyla”, lineer bir anlatı olarak kurulmamasıyla, iniş çıkışlarıyla seyrinin tahmin edilemezliğiyle, akışkanlığıyla, kaotikliğiyle “anti rasyonel” yapısıyla, “kadınsı tekinsizliğiyle” modernlik için bir endişe kaynağı olup çıkmıştır (Çabuklu, 2007: 35).

İşyerleri gibi sosyal ilişkilerin ve örüntülerin olduğu tüm kamusal alanlarda varlığını sürdüren dedikodu, kadınlar tarafından diğer kadınlara atfedilen ve olumsuz olarak nitelendirilen bir eylem olmuştur. Kadınlar arasında kullanılacak bir mecra olabilecekken, egemen eril dil ve kültürün dedikoduya olumsuz anlamlar yüklemesi ile kamusal alanda, işyerinde kadınları karşı karşıya getirmektedir.

5.3 KADINLARIN KENDİLERİNE İLİŞKİN TANIMLAR

5.3.1 Kız Çocuk Olmak

Kadınların öykülerini anlatmaları için bu öykünün başladığı yer esas alınmıştır. Kadın ve erkeğe ilişkin kodların biçimlendiği çocukluk döneminin ileriki yaşama ilişkin etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kardeşlerine farklı davranılıp davranılmadığı sorusuna eğitim seviyesi yüksek kadınlar genellikle “*farklı davranılmadı*” şeklinde cevaplamaktadırlar. Kadınların bunu anlatırken kullandıkları cümleler ise bunun aksini göstermektedir: “*Bir farklılık görmedim ama erkek kardeşime annem hiç sorumluluk vermezdi. Bir yere gittiğinde sıkı sıkı tembih ederdi aman o aç kalmasın diye, bizim bir şekilde başımızın çaresine bakacağımızı düşünürdü, ama o erkek kendine bakamaz düşüncesiyle onu daha el bebek gül bebek büyütmiş olabilir. Evlendiğinde bir ocak açmamış ütü yapmamış bir insandı kardeşim yani ayrımcılık olmadı ama o şekilde büyütüldü.*” Ayça’nın verdiği cevaba bakınca farklı davranıldığına ilişkin tanımlamanın yapılamadığı, rollerin klasik ayrımının kabullenilişi açıkça görülmektedir, diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet rollerinin aslında algıya yerleşmiştir fakat bunun farkına değildir veya tanımlama eksikliği içinde bulunmaktadır. Bu da Kristeva’nın belirttiği sembolik evreye işaret eder. Çocuk babanın yasasının ayakta tuttuğu sembolik evreye geçince yani dili öğrenince ona tabi olur, çünkü dil sembolik otoritenin kontrolündedir. Babanın dili çerçevesindeki anlamların dışına çıkamayan kadın kız çocuk olarak kendisine erkek çocuktan farklı yaşam pratikleri ve sorumlulukları üstlenmesini tanımlamakta yetersiz kalmaktadır.

Kız çocuk olmak kamusal alanda sıkıntıları getirmektedir: “*Üniversitede tek başına yaşamak zorunda kaldım o zaman çok zorluk hissettim belirli bir saatten sonra dışarı çıkarken bile çok tedirgin oluyordum keşke erkek olsaydım dediğim oldu. Okul ile ev arası uzaktı.*” (Ebru)

Mutlaka belli kuralları ve aşılmaması gereken sınırları getirmektedir “*Özgürlüğü daha kısıtlı oluyor kız çocuğun tabii her istediğini yapamıyorsun, her zaman böyle bu*” (Tansel), “*Toplumdan, kurallarından dolayı demiş olabilirim ailemden dolayı değil de*” (Emine), “*Kız çocuk olunca mutlaka Türkiye şartlarında*

kurallar vardı işte şu saatte eve gel falan gibi” (Müge) şeklinde ifade ettikleri gibi kadınların belirli sınırlamalar uymalar gerekliliği ortaya konmuş ve benimsenmeye başlanmıştır. Elif’in ifadesi bu sınırları özetlemektedir: *“Çok marjinal olmadığın sürece daraltacak bir şey yoktu”*(Elif).

Kız çocuk olmayı herhangi bir sıkıntı veya sınırla tanımlamayan kadınlar bu durumu “erkek gibi olmak” ile tanımlamaktadırlar. *“Ben ne kadar kız evlat olsam da erkeksi büyüdüm, çetin cevizdim.”*(Filiz). *“Yok olumsuz bir yönünü görmedim aynı erkek çocuk gibiydim zaten”*(Esin). *“Erkek çocuk gibi de gezdim ettim. Çıkamazsın edemezsin diyen olmadı hiç.”*(Bilgen)

En çok akıllarında kalan nasihat sorulduğunda iki kategoriden kadınların da belirttikleri, genellikle dış dünyanın tehlikelerine karşı dikkatli olmalarını öğütleyen ifadelerdir. *“Kimseye güvenme”, “Kanma dikkat et”, “Oturmana söylediklerine dikkat et denirdi sürekli”, “Ağır taşı kimse yerinden kaldırmaz derlerdi hep”*“*Kimseye güvenme”, “Sana güveniyoruz dışarıdakilere güvenmiyoruz dikkatli ol derdi”* ifadelerinde görüldüğü gibi kurulan kamusal-özel alan ayrımında bir alandan diğerine geçişte kadınların sürekli tetikte olması, dikkatli olması, hareketlerine dikkat etmesi, dış dünyanın tehlikelerine karşı tetikte olması öğütlenmektedir.

Kız çocuk olmak ki gruptan kadın için de erkek kardeşi olduğu zaman annelik rolüne hazırlanmayı getirmektedir. Erkek kardeşleriyle aralarında kurulan ilişkide kendilerine “koruyan, sorumluluğunu alan” rolü verilmekle birlikte kadınların bunu doğal bir süreç olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Yine kız çocuk olmanın kendilerini sakınması, koruması, kollaması sorumluluklarını gerektirdiği doğal ve olması gereken bir şekilde dile getirilmektedir. Çocukluğunu bu şekilde geçirmeyen kadınlar ise *“erkek gibiydim gezer tozardım”* ifadesi ile bu durumu dile getirmektedirler.

Kız çocuk olmak erkek kardeşi varsa annelik rolünün hemen benimsetilmesi anlamına gelmektedir. Eve ve erkeğe ilişkin sorumluluk tanımları kızlara yüklenmektedir. Sonrasında sürekli tekrarlanan cümleler itaatkâr olmasına ve belirli sınırları ihlal etmemesine ilişkindir. Çocukluğa ilişki herhangi bir kısıtlamaya

tabi tutulmaması ancak erkek çocuk gibi olma durumunda mümkün olabilmektedir. “*Erkek gibiydim zaten*” ifadesi ile özetlenebilecek bu durum “kadın olmaktan dolayı korunmama veya sakınılmama gerek yoktu”kodlamasını taşımaktadır.

5.3.2 Kadın-Erkek Tanımları

Görüşmecilere “sizce kadın nasıl olmalı erkek nasıl olmalı?” şeklinde yöneltilen soru ile kadın ve erkek tanımları incelenmeye çalışılmıştır.

“*Erkek kadın gibi olmalı ben öyle erkekleri seviyorum kadın gibi düşünmemeli.*” (Neslihan) Erkeği tanımlarken sahip olması gereken özellikleri kadın gibi olmalı diyerek bu özelliklerin –incelik, yumuşaklık gibi-kadına atfedildiğini kabullenmiş olmaktadır.

“*Kadın düzenli, evi çekip çeviren biri olmalı. Erkek her şeyden anlamalı.*” Güler’in ifadesinde kadın ve erkeğe ilişkin geleneksel iş bölümünün izlerini görmek mümkündür. Kadın evi çekip çevirmelidir, ev kadının sorumluluğundadır, erkek ise her şeyden anlamalıdır.

“*Bakınca kadın olmalı erkek gibi durmamalı kadın olduğunu göstermeli bakışıyla duruşuyla ben ona bakıyorum kadınlarda. Bakarsın erkek gibi dersin olmaz yani o ne giyse olmaz.*” (Çiğdem)

“*Kadın kadın gibi olmalı. Feminin olmalı, kadın olduğunun farkında olmalı*” (Zeynep)

Eğitim seviyesi düşük kadınlarda da ağırlıklı olarak kadın gibi kadın erkek gibi erkek ifadesi ön plana çıkmaktadır:

“*Kadın ağır olmalı, ikincisi kadın her yerde farklılaşabilir arkadaş ortamında farklı evinde farklı olmalı dengeli olmalı, erkek için o kadar değil ama kadın için önemli toplumun kadına bakış açısı farklı onun bilincinde olacak. Erkek erkek gibi olmalı, yeri geldiğinde konuşmasını bilmeli, yeri geldiğinde sahip çıkmasını bilmeli yani erkek erkekgibi olmalı Kadir İnanır gibi olmalı yani yeri geldiğinde hôt diyebilmeli bilemezsin hepimizin hataları olabilir fakat önemli olan insan gibi söylemesi.*” (Aysun)

“Erkek yedide evine gelecek içmeyecek at gözlüğü olacak gözünde sağa sola bakmayacak.” (Şerife)

“Kadın kadın gibi olmalı. Çoğunu görüyorum erkek gibi davranıyor ben de erkek gibiyim ama görünüş itibarıyla kadın gibi olmalı. Bazı kadınlar kendini erkek sanıyor yani tip olarak. Erkek de erkek gibi olmalı ama evde öyle olmamalı. Efendi mütevazi oturmasını kalkmasını bilen.” (Suna)

Kadın gibi kadın tanımlamasının içine giren özellikler ise en başta güler yüzlü olmalarıdır:

“Evlirse sevgi anlayış olacak. Kadın güler yüzlü cilveli olacak soğuk olmayacak bir erkeğin en istemediği şeydir asık surat. Canın ne kadar sıkkın olursa olsun eve girdiği an güleceksin, istediğin kadar moralin bozuk olsun onun isteklerini yapacaksın.” (Rabia)

Bakımlı olmak da en çok dile getirilen özelliklerden biridir. İyi bir anne ve eş olmak, sabırlı olmak, namus timsali ve uyumlu olmak da diğer dile getirilenlerdir. Farklı olarak Hayat *“Kadın özgür olmalı ama olamıyor.”* ifadesini, Dilek *“Mesleği elinde ve güçlü olmalı”* ifadesini kullanmıştır.

Erkek gibi erkek tanımlamasının içine ise ilk başta güvenilir olması, korumacı ve sahiplenici olması, mert olması, sorumluluğunu bilmesi girmektedir.

“Kendi için yaşamalı, topluma çıktığında nasıl davranacağını konuşacağını bilmeli hal hatır sormalı her şeyden önce kendisini ispatlamalı. Eşime hep derim biraz dik durmayı öğren, hak ettiysen hak ettiğini alabilmesin. Ben bazı erkeklere bakıyorum elinden pis boklu yumurta yenmeyen erkeklere bakıyorum höt höt yapıyor işini çıkıştırıyor yemin ederim, çalışmıyor da fırıldakla ekmeğini döndürüyor ama benim eşim çok dürüst hep ondan kaybediyor.” Güllü genel geçer normlara uymayan yani genel erkeklik davranışlarını göstermeyen “höt zöt etmeyen” eşinin nasıl başarısız olduğunu belirterek erkeğin toplumda kabul gören hegemonik erkeklikten uzaklaşıncaya nasıl dışlandığını gerçeğini dile getirmektedir.

Irigaray’a göre kadınların özgürleşebilmesi için kadınların kendileri ile ilgilenmelerine imkân sağlayan bir dilin icat edilmesi olmazsa olmaz koşuldur. Bu çerçevede Irigaray’ın eril dile ilişkin eleştirilerinin hedefi de kadının nasıl tanımlandığıdır. Irigaray mevcut eril dil içerisinde kadının paramparça edildiğini, değiş-tokuşu mümkün kılan bir meta olduğunu vurgular. Bu noktada bekâret üzerinde analiz yapan Irigaray,

bakire kadının henüz erkekler tarafından işaretlenmemiş olduğunu belirtir: “Bakirelik onlar (erkekler) için değiş tokuş, alışveriştir. O (bakirelik) gelecek arzuları için keşif, tüketim ve istifade kaynağıdır. Ama bizim değil” (Irigaray, 1980: 74).

Irigaray’ın kadınların erkekler tarafından işaretlendiği, tanımlandığı açıklamasına hiç evlenmemiş ve üniversitede profesör olan İclal’in ifadesinde görmek mümkündür: Feminizm hakkında ne düşündüğü sorulduğunda “*Belki evli olsam düşünürdüm ama hiçbir şey gelmiyor aklıma. Feminist olduğum için de evlenmemiş değilim her zaman olabilirdi ama olmadı. Artık da geçti. Bundan sonra iyi birisi olsa belki.*” şeklinde cevap vermiştir. Görüşme sırasında “*Ben artık kız mıyım erkek miyim bilmiyorum*” ifadesi ile de kadınlığını erkek üzerinden tanımlamakta, evli olmamayı kadınlığı ortadan kaldıran bir durum olarak nitelendirmektedir, ancak bir erkek aracılığıyla hem reel anlamda hem de kelime anlamıyla kadın olunabilmektedir.

Profesör olan İclal’in kadınlığı erkeklik üzerinden tanımlaması aynı şekilde hizmetli olan Aysun’un cümlelerinde de görülmektedir. “Bir kadını ne güçlü kılar?” sorusuna “kadınlığı” diye cevap veren Aysun kadınlığı ise şöyle tanımlamaktadır: “*Kadınlığı yani eş olması ana olması bacı olması kısaca kadınlık özelliği.*” Aysun’a eş ana ya da bacı olmayan bir kadının kadın olarak sayılıp sayılamayacağı sorulduğunda şöyle cevap vermektedir: “*Yani tabi olabilir ama onun da mutlaka bir ezikliği vardır. Kadınlığını anne olunca, eş olunca daha çok hisseder, kadınlığını hissedince güçlü olursun.*”

Kadın tanımının kamusal hayat içerisinde nasıl yine erkek aracılığıyla gerçekleştirildiği Filiz’in ifadesinde net bir şekilde görülmektedir:

“Evlenince toplumsal anlamda insanlar farklı bakıyorlar eskiden genç kız gibi bakarken şimdi saygı duymaya başlıyorlar. Bizim müdürümüz başhekim, mesela o evli olmayanları evlendirmeye çalışır, çocuğu olmayanlara illa çocuk olsun der, benim evlenmemde de büyük etkisi vardır, zaten bizim yönetim evli olmaya çok önem verir. Yönetim herkesin düzgün aile hayatı olmasına önem verir, bekâr olanlardan veya evlenmiş boşanmışlardan ziyade düzgün bir evliliği olanlara

yönetimde yer verirler, kendileri düzgün bir evliliği yönetemiyorsa burayı hiç yönetemez şeklinde bir düşünceleri var. Beni müdür yardımcısı yaparken bunu göz önünde bulundurmışlar mesela sonradan söylediler. Kariyer anlamında çocuk benim için çok iyi oldu evlilik de aynı şekilde.”

Kadınların kadın kelimesi yerine bayan kullandıkları görülmüştür. Bir dilde “kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan değiştirme olayı”naörtmece, güzel adlandırma denir. Türkçede saygı duyduğumuz kadınlardan bahsederken veya onlara hitap ederken “kadın” kelimesinden kaçınılır, yerine “bayan” kelimesi kullanılmaya çalışılır. Bu örtmece, kadın kelimesinin kimi durumlarda kötü izlenim ve çağrışımlar yaptığının bir göstergesidir. Lakoff, İngilizcede de var olan bu kadın/ bayan (woman/lady) örtmeceinden bahsederken “kadınlara daha fazla saygı duymaya ve onlardan ve onların toplumda var olan, erkeklere ilişkin rollerinden daha az rahatsız olmaya başlayıncaya kadar” kadın sözcüğü bizi rahatsız etmeye devam edecektir, der (Aydinoğlu, 2015:219).

5.3.2.1 Aslında Eşit Ama...

“Kadınlar ile *erkekler* eşit midir?” sorusuna eğitimli kadınların hemen hepsi ‘aslında eşit olduklarını ama biyoloji ve fiziksel güç bakımında eşit olmadıklarını’ söyleyerek yanıtlamışlardır:

“Değil. Eşit haklara sahip olmalı ama kadınlar biyolojik olarak farklı işyerinde kadınlara anlayışlı olunmalı çocuklu olanlara.”(Ayça)

“Değil. Öyle zamanlar oluyor ki kadın erkekten daha dirençli ama kadının biyolojik bir süreci var o kadını yoruyor.”(Müge)

“Güç konusunda eşit değil beyin olarak iş olarak her konuda eşitler.”(Deniz)

“Değil. Fizyolojik eşitsizlikten dolayı öncelikle. Onun dışında öğrenilenler var baba son sözü söyler gibi ama yavaş yavaş yeni jenerasyonla bu törpüleniyor.”(Esin)

Yukarıdaki cevaplarda dikkat çeken husus ‘kadınlara anlayışlı olunmalı, yargılamamalı, kadın yoruluyor’ şeklinde kadını ihtimam gösterilmesi gereken bir varlık konumuna indirgeyen ifadelerdir. Bunlara cevapların genelinde rastlanmaktadır.

Kadınlara bazı ayrıcalıklar, olanaklar tanınması gerektiğini belirten kadınlar, bunu kadın korunmaya ihtiyacı olan bir varlıkmış gibi yani toplumda ayrı ihtimam gösterilmesi gereken bir grupmuş gibi ifade etmişlerdir:

“Asla değil. Eşit de olmamalı. Kadına pozitif ayrımcılık uygulanmalı çünkü ihtiyacı var.” (Zeynep)

“Değil. Fiziksel ve duygusal olarak farklılar ama eşit olanaklar verilmeli, eşit şans verilmeli.” (Tennur)

Kadınların kendi kendilerine bu eşitsizliği ürettikleri ama farkında olmadıkları görülmektedir: *“Eşit değildir güç açısından fark var tüm işlerini kendin yapabilmelisin diyorum ama bazı işlerde olmuyor mesela sanayiye gideceksin araba için hoş olmuyor.” (Emine)*

“Teorik olarak eşittir ama aslında öyle değildir. Bazı erkekler de mesela öyle nazik ki senin yaptığını yapamıyor bir de öyle var ya da yetiştirilme var. Hiç bir şeyi almamış oradan alıp şuraya koymamış vidalamayı misal bilmeyenler var.” İclal’in ifadesi farklılıkları yetiştirmeye bağlamakta ama geleneksel erkeklikten uzak özellikleri yadırgamaktadır.

“Doğanın getirdiği bir şey var hakikaten bazı konularda daha kıvrak oluyorlar ama bu onlara üstünlük sağlıyor anlamında değil fakat doğadan kaynaklanan fiziksel farkların haricinde fark var. Hayata bakış, ilgi odakları farklı olduğu için erkek ve kadın birbirinin işlerini yapar mı yapar ama belli bir çaba ve zaman harcayarak yapar. Beyinleri farklı çalışıyor.” Nur’un ifadesi ise toplumsal cinsiyet kavramını tamamen dışta bırakmaktadır.

Eğitim seviyesi düşük kadınlar da çoğunlukla eğitim seviyesi yüksek kadınlara benzer şekilde kadınlar ile erkekler sorusuna eşit değil ama eşit olmalı şeklinde cevap vermişlerdir. Eşitlik ölçüsü olarak dışarı çıkabilme örnek olarak verilmiştir:

“Kesinlikle değil, hiçbir şekilde değil. Eşit olmalı tabii insanlar ayakları üzerinde durabilmeli, kadın da yeri geldiğinde kendi parasını kazanabilmeli, kendini idame ettirebilmeli ayakları üzerinde durabilmeli”(Aysun)

“Olmalı tabii ki adamlar geziyor ama kadınlar gezemiyor gece birde sokakta.”(Narin)

“Eşit değil ama olmalı Saat sekizden sonra markete bile gidemiyorum çıkarmaz beni.”(Şerife)

Kadınları erkeklerden daha üstün görenler de vardır fakat bunun ifade edilişi yine eril bir dil üzerinden gerçekleşmektedir:

“Öyle kadınlar var ki erkeklerden daha erkek. Erkekler sadece vücut kuvveti olarak güçlü. Erkeklerin kafası kadınlar kadar çalışmıyor. Kadınlar daha pratik, daha zekâlı.”(Deniz)

“Kadın daha becerikli erkek daha tembeldir bence kadın daha üstündür.”(Aysel)

Kadınlarla erkeklerin eşitsizliğine yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması yine erkeklere bağlıdır. Bu durum eğitilmiş kadınlarda kadınların ayrı bir kategoride özel ilgi görmesi gibi çözümüyle benzerlik göstermektedir:

“Eşit değil erkekler işleri kadınlara özgü görüyorlar herhalde.”(Hayat)

“Değil değil iş konusunda kadınlar erkeklerden daha becerikli ama bir erkeklik egosu var ya her yerde bir üstünlükleri sağlamaya çalışıyorlar her yerde öndeler. CHP mesela kota koymuş kadınlara güya solcu parti hani nerede çok sinir oluyorum.”(Güllü)

Erkeğin önde olduğunu belirten Çiğdem’in ifadesinin benzeri Hafize’de görülmektedir:

“Kocanla aran iyiye eşit olur ama mesela geçimsizlik olursa olmaz. O söylerse sen susacaksın geçinmek istersen. Kadınlar biraz alttan alacak mesafe koyacaksın, erkek sonuçta o önde olacak”

sen bayansın aşağıda kalacaksın. Çok öyle zorlarsan boşanmalara kadar gider. Ben alttan alıyorum o bir söylediğinde benim ağzım yok mu ben üç söyleyeyim dersen olmaz mecburen susacaksın.”(Şerife)

İki kategoriden kadınların verdikleri cevapların temelde aynı noktaları vurguladıkları görülmektedir. Erkeklerle kadınlar aslında eşittir ama yetiştirilişten dolayı farklı davranmaktadırlar. Kadınlar ve erkeklere atfedilen özellikler farklıdır, kadınlara daha çok incelik, duyarlı olma hassaslık, duygusallık gibi özellikler, erkeklere ise teknik düşünme, yöneticilik gibi özellikler yüklenmektedir. Kadınların *aslında* daha güçlü olduğu fakat ezildikleri veya ikinci planda kaldıkları belirtilmekte, bunun sebebi topluma veya yetiştirilişe bağlanmaktadır.

6. BİLİNÇ YÜKSELTME- KENDİMİZDEN BAŞLAMAK

“Şansım olsa anamdan erkek doğmuş olacağıma inanıyorum. Yaşam sana adil değil ki mesela kızımın ne kadarlık yükü eşimdedir, yüzde sekseni bendeyse yüzde yirmisi eşimdedir. Oğlan çocukları evin kralı olarak yetiştiriliyor hep görüyorum. O evin kralı o. Sonra hayat boyu her şeyin kralı olduğunu zannediyor. Bu şekilde davranıyor, tabii ki öküz oluyor yapacak bir şey yok. Bu düzen değişmez. Değişse de toplum kabul etmez. Bu sefer derler ki ay ne biçim oğlan bilmemne. Erkek rolü kadın rolünü oturtmuşlar artık bir kere. Toplum ikisi birbirine girmeye çalıştığı zaman ikisine de veryansın ediyor.”(Zeynep)

Zeynep’in ifadesinde görülen “*derler ki, oturtmuşlar, veryansın eder*” fiillerinin üçüncü şahıslar tarafından gerçekleşmesi, “*toplum*”un dışsallaştırılması, ayrı bir varlık olarak görülmesi, mevcut bireyler ve iradeler dışında bir sistemin tasavvur edilmesi ve buna hiçbir şekilde müdahale edilemeyeceği önkabülünün olması görüşülen kadınların umutsuzluğunun temel kaynağıdır. Kadınların kullandığı kelimeler ve cümleler kendine ait olmadıkça, dil de dışarıda kaldıkça bu umutsuzluk ve çözümsüzlük devam edecektir.

Kadınların hayatlarını oluşturan unsurlarda esaslı değişikliklerin ancak kadınların “kendilerinden” başlayarak değişebileceği göz önünde bulundurularak bilinç yükseltmenin kullanılabilir önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Eğitim seviyesi düşük kadınlarda Asiyen’in şu sözlerinden yola çıkarak bu konu

üzerinde durulmaya başlanmış, kadınların üzerinde hâkim olan yoğun yılgınlık, umutsuzluk havasından ve kabullenışten deneyimlerin ve pratiklerin paylaşımıyla ortak bir birikime ulaşılabileceği sonucuna varılmıştır:

“Var tabi eskiye göre kadınlar çok açıldı kadınlar şimdi çalışıyor ya senden bir laf alıyor ondan bir laf alıyor birbirimizi açıyoruz. Birbirimize güven veriyoruz mesela bir şey oldu mu bana diyorlar ki ay neden çekiyorsun çekme sen de çalışıyorsun o da çalışıyor diyorlar. Düşünüyorum doğru geliyor.” (Asiye)

Farklı bir çalışmada Cantek ve Akşit farklı illerde yaşayan, farklı sınıftan, kültürden 48 kadın ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerde kadınlar, aralarında bilgi akışının nasıl tezahür ettiğini, kendileri için ne anlam taşıdığını ve hangi konularda yoğunlaştığını anlatmışlardır. Anlatıcılardan, Faika'nın “*İyi ki de kadınlar varmış, yoksa ben sap gibi büyürdüm*” sözünde belirginleşen, kadınlardan öğrenme pratiğinin, iki farklı biçimde iş gördüğü ortaya çıkmıştır. İlki, ataerkinin ve hâkim cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi biçiminde tezahür eden; ikincisi ise sağaltıcı ve müzakere gücü kazandıran bilgiyi aktararak özgürleşme imkanı sağlayan bilgi. Her iki amaca da hizmet edebilen deneyime dayalı ve kurumsal bilgi, iki ayrı kanaldan akıyor gibi görünseler de, zaman zaman uzlaşıyor, çatışıyor ve bir senteze ulaşmaktadır. Hem kısıtlayıcı hem de özgürleştirici bilgi, deneyime dayalı kurumsal kaynaklardan derlenmiş olabilmektedir (Cantek ve Akşit, 2011:563).

Kadınlar arası bilgi ve deneyimin akışı veya takası için bir arada bulunmak önemlidir. Çünkü bir arada bulunmanın sağaltıcı işlevi de vardı. Özellikle yüz yüze yöntemlerle çoğaltılan bilgi sözlerde, fiillerde ve bedenlerde taşındığı için bir aradalık gerektirir. Bir kız çocuğuna ilk bilgileri aktaranlar annesi ve akrabası olan diğer kadınlardır. Sonra sırasıyla arkadaşlar, komşular ve kurumsal ilişkiler aracılığıyla hayatına giren kadınlar gelmektedir. Yaş ilerledikçe, eğitim seviyesi arttıkça, sınıfsal konum yükseldikçe ve evlenip çocuk sahibi olunca, kadın bizatihi bilgi kaynağı haline gelmekte ve itibar kazanmaktadır. Anlatılanlardan çıkan sonuçlardan birisi, çocukluk ve ergenlikte anne ve akraba çevresi ile komşulardan akan bilginin deneyime

dayalı bilgi olduğu, çocuklar büyüdükçe ve kamusal alanda temsiliyet kazandıkça kurumsal bilginin de devreye girdiğidir. Bu kez kurumsal bilgi, kızlardan annelerine ve diğer kadınlara doğru akmaya başlamaktadır(Cantek ve Akşit, 2011:564).

Sağaltıcı ve özgürleştirici bilgi ve deneyi aktarımında arkadaşlık çok önemlidir. Arkadaşlığın bilgi ve deneyim akışındaki rolünün izi, bilgisayar dolayımı ile iletişim araçlarında sürülebilir. Özellikle bloglar, forumlar ve e-gruplar, deneyime dayalı bilgini tekrar dolaşıma girmesine zemin hazırlayan, kadınlar arası dostluğu ve dayanışmayı destekleyen mecralar olarak görülebilir. Bu alanlar kadınların birbirlerinin bilgilerini tamamlayarak yaşamlarına tepeden bakan profesyonel bilgiyi dönüştürmek için de birer zemin olabilir (Cantek ve Akşit, 2011:564).

Cantek ve Akşit'in çalışmasındaki veriler de kadınların bir araya gelmesi, konuşması, konuştuğunda paylaştıkça kelimelerin yeniden anlamlandırılabilmesini sağlayacağına ilişkin bu çalışmanın tezini desteklemektedir. Bir araya gelme ve paylaşmanın bir sistematik içerisinde gerçekleşmesini sağlamanın yollarından bilinç yükseltmenin bu amaca çok uygun olduğu düşünülmektedir.

Bireyin kişisel düzeydeki baskının varlığının farkında olması, özel durumlarda ya da süregelen toplumsal sistemde kendini mağdur ya da kurban gibi görmesine neden olmaktadır. Yenilgiyi kabullenmiş bir davranış sergilemekten çok kişinin mağdur olduğunu öğrenmesi, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri sorgulamanın ilk adımıdır (Stromquist, 2012:196). Görüşülen kadınlarda gözlenen, üzerlerindeki baskının genellikle farkında olmalarıdır, eksik olan nokta dile getirme ve tanımlardır ki bunun ancak kadınların bir araya gelmeleriyle mümkün olabileceği düşünülmektedir. Kadınlar elbette ki bir araya gelmekte ve çeşitli toplumsal düzeylerde ilişkiler kurmakta, konuşmakta, anlatmaktadırlar fakat bunların sorgulama düzeyine dönüşebilmesi bilinç yükseltme grubu niteliği kazanmasıyla olası hale gelebilir.

Heilbrun'a göre devam ettiği sürece bilinç yükseltme toplantıları bu toplantılara katılan kadınlara şunu açıkça göstermiştir: Aileler içinde yalıtılmış durumda olduklarından bu kadınlar tek tek suçluluk duygusu

içindeydiler; bir kadının yaşamı için genel kabul gören normlara uymadıklarını gördüklerinde her biri kendisini değersiz ve işe yaramaz hissetmektedir (Heilbrun, 1992: 34). Bu noktada temel önem taşıyan şey kadınların kendilerini bireysel olarak çaresizlik içinde görmeleri değil diğer kadınlar ile suçluluk, değersizlik duygularına yol açan koşulları konuşmaları, sadece kendisinin değil diğer kadınların da ortak duygular yaşadığını görmeleri ve en önemlisi konuşarak kendilerinin ve yaşamlarındaki olguların farkına varabilmeleri, dile getirebilmeleridir.

Nitekim kadınlarla görüşme yapılması sırasında zaman zaman aynı işyerinde birden fazla kadınla toplu görüşme gerçekleştirildiği olmuştur. Bu esnada kadınların çoğu zaman “*ben bunu hiç düşünmemiştim*” “*şimdi sen söyleyince farkına varıyorum ki*” “*gerçekten öyle olduğunu hiç farketmemişim*” şeklinde ifadeler kullandıkları, bazı konular üzerinde tartıştıkları ve toplu ya da bireysel her görüşmenin sonunda uzun zamandır böyle düşünüp konuşmadıklarını, bu konuşmanın çok iyi geldiğini ifade ettikleri görülmüştür.

1960 ve 1970’lerde oluşturulmaya başlanan bilinç yükseltme grupları birçok kadın için, feminizmle ilk gerçek karşılaşmaları olmuştur. Bu gruplar arkadaş ilişkileri içinde, kolej ve üniversite çevresinde, kadın merkezlerinde, mahalle komşuları arasında, kiliselerde ve işyerlerinde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bazıları yaş, evlilik durumu, meslek, eğitim, fiziksel yetenek, cinsellik, ırk ve etnik durum, sınıf ya da politik görüş gibi özelliklerde çeşitliliği hedef almış, diğerleri ise benzer özelliklerin bir araya gelmesini tercih etmiştir. Katılımcılar genellikle açıklık, dürüstlük ve kendi kendinin farkında olma ilkelerini benimsemişlerdir. Toplantılara düzenli katılım ve bilgilerin gizliliğini korumak da yaygın kurallardandır. Grup içinde eşitlik başlı başında bir hedeftir (MacKinnon, 2003: 107).

Bir diğer hedef, kadınlara kendilerine uygulanan ortak davranışlarla bir kimlik, en azından bu konuda birlikte konuşmaya başlamaları için yeterli temele sahip bulunan bir grup oluşturmaktır. Çoğunlukla baştan açıklanan bu fikir birliği, amacı erkeklerin egemenliğindeki bir toplumda dakikası dakikasına kadın olmanın anlamını aralayıp kadınların günlük yaşantılarını nasıl gördüklerine bakmak olan bir gelişimi

biçimlendirir. Kadınların yaşamı sıradan anlık ayrıntıları içinde, yani yaşandığı biçimde tartışılır. Kullanılan teknik, her kadının kendi yaşadığı şekilde anlattığı toplumu, diğer kadınların tecrübeleriyle karşılaştırarak ve kadınların grup içinde birbirleriyle olan tecrübelerine dayanarak araştırmaktır. Duyma ve konuşma metaforları genellikle kadının sessizlikten sesliliğe geçiş yapmasını sağlar (MacKinnon, 2003: 108).

Bilinç yükseltme grupları çoğunlukla belirli olaylar ve iç diyaloglar üzerinde yoğunlaşır: Bugün ne oldu? Bu durumda kendini nasıl hissettin, şimdi nasıl hissediyorsun? Önemsiz gibi görünen olaylara ve enerji, zaman ve yoğunluk açısından kadınların mutlak yaşantısını meydana getiren küçük düşürücü uğraşlara çok fazla önem verilmiştir –en başta da ev işi ev cinselliğe. Kadın olmanın anlamı kadınların deneyiminden hareketle ve eleştirel bir bakışla dikkatle ayrıntılandırılmış ve yeniden kurulmuştur (MacKinnon, 2003: 109). Bu gruplarda paylaşılan ayrıntıların tümü kadınların içinde yaşadığı toplumsal dünyayı, böyle bir hayatın onlar için ne demek olduğunu, sistematik olarak bir kimlikten yoksun bırakılışlarını ve bu sürecin dışılığı nasıl toplumsal olarak kurduğunu sergileyip belgelemektedir. Cinsiyetçilik her yerde ve yaşamın her alanında öyle yaygın şekilde mevcuttur ki onun da sınırları olduğunu algılamak için güçlü bir kolektif dikkat harcamak gerekir. İşte bilinç yükseltme böyle bir çabadır (MacKinnon, 2003: 112).

Bu toplantılarda deneyimlerin paylaşılması bir çok kavramın yeniden adlandırılmasını sağlayabilir; örneğin görüşmeler sırasında çok sık rastlanan eşim çok anlayışlıdır, akşamları dışarı çıkmama izin verir ya da dekolte giyinmeme bir şey demez gibi söylemlerin kendi içerisinde taşıdığı çelişkiyi kadınların paylaşarak kavrayabilirler veya gündelik hayatta sürekli kullanılarak olağan haline gelmiş kelimelerin –örneğin en basitinden bayan- kullanımlarının minimuma indirilmesi gerçekleştirilebilir.

Mary Daly kadınların yaratıcılığının diğer kadınlara yönelik öfkeye yönlendirildiğini, kadınlar arası ilişkilerin yüzeyselleştirildiğini ve rekabete dayandırıldığını bu şekilde ataerkil düşüncenin, ilişkiler ağıyla kadınlar üzerinde kurduğu baskının benzerinin kadınlar arası ilişkide de kurulmasını sağladığını belirtir.

Ataerkil düşüncenin masumiyet takıntısını, kadınlara yapacakları ya da yapamayacakları işleri öğreterek sınırlamasını ve bu beklentileri ‘bilimsel verilere’ dayandırarak doğrulamasını tersine çevrilebilmesinin tek yolu kadınlar arası ilişkiyi yılmadan pratiğe dökmektir. Bu pratikler çeşitli yöntemleri içerir. ‘Kahkaha atmak ya da kahkaha olmak bu yöntemlerden biridir. Daly üç tür gülmeden bahseder. Bunlardan ilki hayır demek, ikincisi beddua etmek, üçüncüsü ise kadınlar arası tuhaf espriler üreterek eğlenmektir. Bir başka yöntem, erkekler için ‘ilham perisi’ olmayı reddedip, kadının öteki kadınlar ve kendisi için ‘ilham perisi’ olmasıdır. Böylelikle kadının bir arzu nesnesi olarak erkekler ve çocuklar için değil, geriye atılmış anlamını ortaya çıkaracak biçimde kendisi için varoluşuna tanıklık edebiliriz. ‘İsim verme’ de geride kalan anlamı yüzeye çıkarmanın bir başka yoludur. Bu taktik, sözcüklerin gizli kalmış anlamlarını kullanma, kelimelerin kökenlerini ve değişmiş anlamlarını ortaya çıkarma, kadınları ikincilliğinin dile gelmiş halinin temsili olan ‘iş adamı’, ‘bilim adamı’ gibi kelimeleri kullanmayı reddetme ve okurları kelimeleri farklı şekilde okumaya davet etmeden oluşur. Daly’nin kendi metinlerinde kullandığı yöntemlerden bir başkası, kelimelerin dilbilgisi kurallarına göre hecelenmemesi, farklı şekilde hecelenip farklı duyulmasının sağlanması ve kelimelerin alışıldık şekilde yazılmamasıdır. Bu yöneme ek olarak dilbilgisinin ve noktalama işaretlerinin alışıldık formların dışında kullanılması da dilin mantığını, retorliğini, gramatik yapısını, sesini, tabularını yıkmayı sağlayacaktır. Bu yöntem aynı zamanda kadınları küçük düşüren kelimeleri farklı şekillerde kullanarak anlamlarını bozmayı da önerir. Daly, ‘lezbiyen’, ‘şirret kadın’, ‘kocakarı’ gibi kelimeleri yazarken, ‘kral’ ve ‘kraliçe’ kelimelerini yazdığımız gibi büyük harfle yazmamız gerektiğini, böylece aslında aşağılamak için kullanılan kelimelerin anlamlarının değiştirilebileceğini de taktiklerine ekler (Akt. Atayurt, 2013:88-89).

7. SONUÇ

Görüşülen kadınların konuşmaları ve ifadelerine bakıldığında iki unsur göze çarpmaktadır. İlki kadınların farkında olmadan içselleştirdikleri erkek hegemonyasını yine farkında olmadan dile getirmeleridir. Örneğin “Eşimden izin almam” ifadesini kullandıklarında “Peki sen eşinden izin almalı mısın?” diye sorulduğunda karşılaşılan şaşkınlık ve “Değilim ama aslında şöyle” diyerek açıklamaya çalışmaları içselleştirilen patriyarkal yapının bir yansıması olmaktadır. İkinci husus kadınların farkında oldukları gerçekleri dile getirmekte mevcut dilin yetersiz kalmasıdır. Patriyarkaya ait farkında oldukları, dile getirdikleri hususları mevcut dilin cümleleriyle ve kavramlarıyla ifade etmek çoğu zaman bu ifadelerin anlaşılır olmasını engellemektedir.

Görüşmeler sonucunda elde edilenler, bu iki farklı kadın grubunda farklılıklar bulunmakla beraber esas itibarıyla temel yapının aynı kaldığını ortaya koymuştur. Bu temel yapı geleneksel cinsiyete dayalı kadınlık-erkeklik tanımları ve mevcut erkek dilidir. Özel yaşama ilişkin olarak, her iki kategoriden kadınlar eşleri ile olan ilişkilerini tanımlarken öncelikle “standart” ifadeleri kullanmışlardır. Eşlerinin aslında kendileri için ideal olduğunu belirtirken sohbet ilerledikçe cümlelerin sonuna getirdikleri “ama” ile asıl olan mevcut durumu anlatmaya başlamışlardır: “Eşim çok iyi bir baba ama çok vakit ayıramıyor. Aslında ev işlerine yardım eder ama çoğu zaman bulaşık makinesini yerleştirir başka birşey yapmaz”vb. Aile ve aile içi işbölümüne ilişkin geleneksel tanımların yerleşmiş ve kemikleşmiştir. Bu geleneksel tanımlar her iki kategori tarafından da dile getirilmekte olup farklılığın ortaya çıktığı husus eğitim seviyesi yüksek kadınların aslında adaletsiz iş bölümü tanımlarının farkında olduklarını belirtmesi, diğer kategorideki kadınların ise bunu adaletsiz olmaktan ziyade doğal olarak tanımlamasıdır.

Kadınlar kamusal alanda, işyerlerinde çoğunlukla hemcinslerini dedikodu yapan, profesyonel olmayan ve kadınlara atfedilen duygusal olan gibi tanımlarla ifade etmektedirler. Bu tanımların yine kadınları tanımlamakta kullanılan geleneksel ifadeler olduğu görülmektedir. Düşüncelerini biraz yüksek sesle dile getiren kadın kavgacı olarak tanımlanmakta, bazı pozisyonlara gelebilmek için erkeklerden daha fazla çaba

harcamaları gerekmekte ve bu çabayı gösteren kadınlar da hırslı olarak tanımlanmaktadır. Hırslı olmak erkekler için olumlu bir özellik iken kadınlar için olumsuz bir kelime olmaktadır. Burada da ortak bir dilin kullanılmaması kadınları ayırıştırılmaktadır.

Kadınların kendilerine ilişkin kelimelerinin oluşması kız çocuk olmak ile başlar. Kadınlara atfedilen özellikler, çocukluktan itibaren önüne koyulur. Erkek kardeşi olduğu zaman annelik rolünün gerektirdiği kavramlar ile donatılmaya başlar: Koruyan, sorumluluk alan, şefkatli, yumuşak vb. Yine kız çocuk olmanın gereği olarak aile ve toplum tarafından kendilerini sakınması, koruması, kollaması gerektiği belirtilir, kurallara uyan ve sorumluluklarının gerektirdiği şekilde davranan uysal bireyler olarak sınırları çizilir. İki kategoriden kadınlar da bu süreci doğal ve olması gereken bir süreç olarak dile getirilmektedir. Az da olsa çocukluğunu bu şekilde geçirmeyen kadınlar da bulunmaktadır, onlar ise çocukluklarındaki sokakta oyun oynama gibi aktiviteleri erkeğe atfederek, kendilerini erkek gibi tanımlayarak erkek ve kadın tanımlarını kabul etmekte ve yeniden üretmektedirler.

Kadınlar kadınlık ve erkeklik tanımlarını yaparken öncelikle “insan olmalı” klasik ifadesiyle başlamakta, sonrasında geleneksel olarak kadına ve erkeğe atfedilen özellikler sıralanmaktadır. Kadınlar ile erkeklerin eşitliği konusunda bu eril dil yine kendisini göstermekte, kadınların eşitliğine vurgu yapılmaya çalışılırken aslında onun korunmaya muhtaç olduğu şeklinde ifadeler dile getirilmektedir. Kadınların kendilerini ifade edebilecekleri dil ve kavramların oluşturulması ve kullanılması gerekliliği bu noktada karşımıza çıkmaktadır, çünkü eril kavramlar ile kadınlara ilişkin çoğu durumun tanımlanması mümkün olmamakta veya ifade edilmek istenilenden farklı anlamlar ortaya çıkmasına neden olmaktadır

Teorik çerçevede ele alınan Irigaray, Kristeva ve Cixous’un görüşlerinde ele alındığı gibi kadınlara ait bir dil ve yazın geliştirilmelidir. Burada ele alınan bilinç yükseltme kadınların bir araya gelmeleri, konuşmaları, paylaşmaları ve farkında olmalarının sağlanması için etkili bir yöntem olarak düşünülmektedir. Şüphesiz buna benzer başka yöntemler de ele alınabilir tartışılabilir.

Kadınlar bir araya gelmeli ve konuşmalıdırlar. Kendi cümlelerini kurmalı ve sözcüklerini kendilerine mal etmelidirler. Yeni bir kadın dili kurulmalı, sınırlar yeniden çizilmeli ve tanımlar yeniden oluşturulmalıdır. Bu şekilde cinsiyetlere ait yeni kurguları ve tanımları tartışmaya başlayabiliriz.

SUMMARY

In this study, creation of a new language for women with the aim of changing traditional femininity and masculinity roles and elimination of patriarchal structure will be discussed. Will the women's common language facilitate to form solidarity and unity among women? How can a new language be formed and the elimination of the masculine feature of the language used extensively? These questions will be discussed and the interviews with women will determine the methodology of this discussion.

Fifty two interviews with women were conducted. The main point of these interviews were their gender perceptions. It was observed that the used the masculine words and defined themselves according to the masculine norms; due to non-existence of their own words. Women need their own language to express themselves, realize their subordination and define their problems.

The theoretical framework is based on Luce Irigaray, Helene Cixous and Julia Kristeva -French Feminists-'s thoughts which mainly emphasize patriarchal, dominating and hegemonic nature of language and this language as a factor of continuity of the patriarchy. Thus, women had to create an alternative language, a language of their own to reestablish their position as women.

Consciousness raising is an effective method to provide women's togetherness, their communication and understanding of each other, sharing similar experiences and renaming some situations about their lives. With these way they can create a new woman language, just their own words and expressions.

KAYNAKÇA

- Atayurt, D. (2013). Dişil Bir İtaatsizlik: Bir Örneklem Olarak BejanMatur Şiiri. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 1(12), 83-102.
- Aydınöğlü, N. (2015). Kadın ve Dil. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.s.8\1,217-230.
- Belek Erşen, U. (2017). *Farklı Kategorilerden Kadınların Toplumsal Cinsiyet Alguları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Birkalan Gedik, H. (2009). Feminist Antropoloji Üzerine Eleştirel Bir Deneme, *Cogito Feminizm Sayısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58,285-238.
- Cantek, F. Ş., Akşit, E.E. (2011). Kadınların Kuşaklar ve Sınıflar Arası Bilgi Aktarımları.Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu* içinde (s. 525-561). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Cixous, H. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, Vol. 1, No. 4, 875-893.
- Cixous, H., Kuhn, A. (1981). Castration or Decapitation? *Signs*, Vol.7, No.1, 41-55.
- Chanter, T. (2009). Psikanalitik ve Post Yapısalcı Feminizm ve Deleuze. *Cogito Feminizm Sayısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58, 93-130.
- Çabuklu, Y. (2007). *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Durudoğan H. (2010). İkinci Dalga Fransız Feminizmine Kısa Bir Bakış. Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, B.Emrah Öder, Deniz Yüksek (Der.), *Türkiye 'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (67-97). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Harding, S. (1987). Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı? S. Çakır, N. Akgökçe (Haz.). *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (34-47). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Heilbrun, C.(1992). *Kadının Yaşamını Yazarken*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Irigaray L. (1980). When Our Lips Speak Together. *Signs*. Vol.6, No. 1, 69-79.
- Irigaray L. (1985). *This Sex Which Is Not One*. Cornell University Press
- Irigaray L. (2006). *Ben Sen Biz*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lakoff, R. (1973). *Language and Woman's Place*. Language in Society, Vol. 2, No. 1, 45-80.
- MacKinnon, C. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mies, M. (1983). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. S. Çakır, N. Akgökçe (Haz.). *Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde* (48-63), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Parla, J. (2011). *Kadınlar Dile Düşünce, Kadın Eleřtirisi Neyi Gerçekleřtirdi?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Stromquist, N. P. (2012). Kadınların Güçlendirilmesinde Eğitimin Rolü, Fevziye Sayılan (Der.). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim, Olanaklar ve Sınırlar içinde* (185-210). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tannen, D. (2013). *Beni Hiç Anlamıyorsun*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Yamaner G. (2005). Susan Glaspell'in Önemli Şeyler'inin Önemi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, S.19.

EK.1 GÖRÜŞMECİ LİSTESİ**1.Eğitim Seviyesi Yüksek Kadınlar**

İSİM	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK	MESLEK-STATÜ
Ayça	32	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Uzman
Ebru	30	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Uzman
Müge	42	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Müdür Yardımcısı
Neslihan	39	Y.Lisans	Boşanmış		Bankacı-Müdür
Sevgi	39	Üniversite	Evli	2	Bankacı-Müdür Yardımcısı
Pınar	39	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Müdür Yardımcısı
Sinem	31	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Uzman
Güler	31	Üniversite	Evli	0	Bankacı-Uzman
Tansu	44	Üniversite	Evli	0	Bankacı-Müdür
Nur	40	Y.Lisans	Evli	1	Bankacı-Müdür Yardımcısı
Zeynep	32	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Uzman
Tennur	39	Üniversite	Evli	1	Bankacı-Müdür
Şule	38	Y.Lisans	Bekâr	0	Bakanlıkta Uzman
Elif	41	Üniversite	Boşanmış	1	Bankacı-Müdür
Seda	42	Doktora	Evli	1	Savcı
Bilgen	41	Üniversite	Evli	1	Çevirmen
Deniz	35	Üniversite	Evli	1	Turizm Şirketinde Yetkili
Emine	34	Üniversite	Bekâr	0	Eczacı
Esin	37	Üniversite	Evli	1	Özel Sektör-Yönetici
Filiz	37	Y.Lisans	Evli	1	Özel Sektör-Yönetici
İclal	50	Doktora	Bekâr	0	Profesör
Neşe	40	Üniversite	Evli	0	Bankacı-Müdür Yardımcısı
Arzu	39	Y.Lisans	Evli	2	Bakanlıkta Yönetici
Çiğdem	32	Y.Lisans	Evli	1	Dernek-Uzman
Hatice	45	Üniversite	Evli	1	Bakanlık-Uzman
Canan	39	Üniversite	Evli	1	Ziraat Mühendisi

2.Eğitim Seviyesi Düşük Kadınlar

İSİM	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	ÇOCUK	MESLEK
Aysun	32	Lise	Evli	2	Müstahdem
Narin	45	Ortaokul	Evli	2	Müstahdem
Şerife	30	İlkokul	Evli	1	Müstahdem
Suna	35	Ortaokul	Evli	2	Ev İşçisi
Aysel	50	Ortaokul	Evli	3	Müstahdem
Müzeyyen	49	Ortaokul	Evli	2	Müstahdem
Demet	32	Lise	Evli	1	Müstahdem
Hayat	43	Ortaokul	Evli	2	Müstahdem
Meral	37	Ortaokul	Evli	1	Müstahdem
Dilek	41	Ortaokul	Boşanmış	3	Kuaför
Gülşen	44	Ortaokul	Bekâr	0	Ev İşçisi
Sevim	43	İlkokul	Evli	4	Apartman Görevlisi
Sultan	44	İlkokul	Evli	2	Müstahdem
Melek	47	Okur Yazar	Evli	3	Apartman Görevlisi
Asiye	41	İlkokul	Evli	4	Ev İşçisi
Fatma	42	Ortaokul	Evli	2	Müstahdem
Gonca	32	Lise	Evli	2	İşten Ayrılmış
Güllü	41	Ortaokul	Evli	2	Ev İşçisi
Hafize	45	İlkokul	Evli	3	Apartman Görevlisi
Yüksel	44	Lise	Evli	3	İşten Ayrılmış
Mine	38	Ortaokul	Dul	2	Müstahdem
Deniz C.	38	Ortaokul	Evli	1	Müstahdem
Ayşe	30	Lise	Evli	1	Güvenlik Görevlisi
Seray	34	Ortaokul	Evli	0	Müstahdem
Gülây	24	Lise	Evli	1	Müstahdem
Rabia	34	Lise	Evli	1	Müstahdem